

Ilarie Chendi

Dreptul criticei

Profesorul Adolf Bartels, mult apreciat de generația tânără pentru cartea sa despre istoria literaturii germane în secolul XIX, răspunde, prin un studiu temeinic asupra drepturilor și datoriei criticei, la multele atacuri ce mai cu seamă scriitorii evrei au îndreptat împotriva lui. Noua scriere a lui Bartels, intitulată *Kritiker und Kritikaster*, cuprinde câteva teorii, expuse mai popular, vrednice a fi cunoscute și la noi, unde, în mic, se petrec aceleași fenomene în viața literară ca în Germania și se ivesc aceleași erezii în privința rolului criticei din gazete și reviste.

Voi parafraza deci, în loc de altă prefață programatică, un capitol din cartea lui Bartels.

Pentru a stabili dreptul de a critica orice product literar, adică de a examina totul, condamnând ce e rău și recomandând ce e bun, autorul se întreabă: pentru cine creează poetul sau artistul în genere?

Pentru sine numai nu produce nimeni. Fiecare scriitor simte satisfacția sufletească în timpul creării, dar în gândul său nu uită niciodată publicul. Ba mai mult. Poetul nu vrea numai să ridice publicul spre sine, să-l edifice sau să-i facă educația estetică, el vrea de-a dreptul să-i impună felul său de a vedea lumea, să-i „octroieze” personalitatea sa. Și asta nu este, în fond, o ambiție deșartă, o vînătoare după aplauze, ci o necesitate, o lege a naturei căreia orice om îi este supus, deoarece viața înseamnă tocmai a produce efecte.

O dată stabilit că poetul caută apropierea sa de public: producerea de emoții cât mai puternice și cucerirea cât mai multor suflete, reacțiunea acestor suflete, opusă mijloacelor de cucerire, nu va mai părea nefirească. Poetul ajunge răspunzător pentru opera sa, ca orice om pentru faptele sale. El se poate face vinovat de grele rătăcirii estetice și morale, și publicul trebuie să stea la sfat și să osîndească sau să încurajeze.

Critica e astfel o datorie.

Mulțimea condamnă sau aprobă în cuvinte puține, “îmi place” sau “nu-mi place” sînt formulele cele mai obicinuie în limbajul critic de toate zilele. Iar criticul literar se razimă pe același fundament elementar, cu vecinul său drept de a vedea lumea cu ochii săi proprii și a protesta în contra celor ce vor să-i impună o lume străină. El opune deci personalității poetului individualitatea sa. Cum însă criticul își tipărește opiniile, răspunderea lui e mai mare, căci el nu se poate mulțumi cu simple sentințe, ci dovedește că a înțeles opera poetului, înșirînd motivele pentru cari “îi place” sau “nu-i place” - o chestie de talent înnăscut, de cultură și de experiență.

Cu cât literatura ia o dezvoltare mai mare, cu atît rolul criticului este mai important, și datoriile lui mai multiple. El e un fel de veghetor, călău dacă vreți, al literaturii, și în loc de a se ocupa exclusiv de ce e mare, trebuie sa-și îndrepte adeseori atenția asupra tuturor celor mici, ca ei să nu copleșească, să nu compromită ce e mare și frumos. În munca asta, oricît dezgust l-ar cuprinde uneori, trebuie să persiste cu deplină conștiințiozitate, căci servește arta, neamul și omenirea.

Iată cazurile mai dese în cari criticul trebuie să intervină cu opiniile sale:

1. De câte ori un poet adevărat publică o lucrare slabă, i se va spune adevărul, fără nici o cruțare și fără considerare la operele lui de mai-nainte. Cu cât poetul e mai talentat, cu atît mai multe învinuiri va putea să suporte.

2. Cînd un poet fără valoare produce o operă de epigon, se va cerceta mai întîi dacă nu este un plagiat, deoarece predispozițiile de plagiare ale epigonilor sînt foarte pronunțate. În adevăr, epigonii nu trebuie prigoniți, deoarece, fără a adăoga ceva bun la literatură, în timpuri de decadentă, tot ei reprezintă demnitatea și nivelul artei.

3. Cînd se publică o lucrare cu tendințe vădit subversive, criticul cercetează cu de-amănuntul dacă tendințele sînt în adevăr alese așa fel ca să constituie un atentat la bunul-gust, la principiile de frumos și adevăr și dacă ele nu au temei în viața însăși, ci sînt mai mult o falșificare a acesteia. A combate cu măsură tendințele constatate depinde de temperamentul criticului.

4. Neîndurat trebuie să fie criticul față de artiștii senzaționali. Asemenea artiști uzează de mijloacele artei nu pentru a înfățișa stări reale din viață, ci pentru a produce efecte cât mai puternice, exagerând, simulând și mințind fără a cunoaște margini. În fond, ei sînt niște șarlatani, vînători de succes. A-i demasca în toate împrejurările este o datorie, “iar cînd mai cochetează și cu decadentismul, cum adeseori se întîmplă în anii din urmă, trebuie țintuiți la stîlpul infamiei”.

5. Fără nici o cruțare își exercită oricine datoria de critic față de artistul-negustor. De aceștia sînt mulți printre scriitorii dramatici, oameni cu oarecare abilități tehnice, cari ajung stăpîni pe scenă și o terorizează. (Aviz domnilor Lecca și Leonescu-Duțu!).

6. Pentru diletanții grandomani (de nu s-ar simți prea mulți atinși!), criticul are oricînd dreptul de a întrebuița biciul și a-i scoate din Parnas. Ironia și disprețul sînt arme cinstite și potrivite pentru cele trei cazuri din urmă. Se va face uz de ele în măsură ce poetastrul a știut prin apucături neiertate să se avînte la o situație pe care nu o merită. Negreșit că și tăcerea este o armă.

(II. Chendi, *Dreptul criticei*, în Id., *Pagini de critică*, ed. V. Netea, EPL, București, 1969, pp. 119-121)